

STADSHOLMEN

BARNÄNGENS GÅRD 2

Tegelviksgatan 56-60

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

BYGGNADENS SÖDRA DEL MED TILLBYGGNAD 1968.
FOTO: GERD FOGDE. SSMF83109

Fastigheten Barnängens gård 2 består av ett stenhus i två nivåer som uppfördes som färgeri vid mitten av 1700-talet. Under 1800-och tidigt 1900-tal byggdes huset om- och till för bland annat bostäder och ättikfabrik. Sedan 1990-talet inrymmer det endast bostäder.

Dess norra, högre del vittnar om det tidiga 1900-talets enklare boende med några mindre lägenheter och en större lägenhet med glasveranda. I trapphusen finns äldre kalkstensgolv, trappor, och dekorativa gjutjärns-handledare. Lägenheterna bevarar äldre fyllningsdörrar, foder och kakelugnar från tiden omkring sekelskiftet 1900. Husets södra, lägre del inreddes helt vid 1990-talet och präglas av rådande ideal.

Kvarteret Barnängens gård är en av stadens historisk mest betydelsefulla industrimiljöer, både genom sin ålder, långa kontinuitet och tillverkningens omfattning. Till den samhälls- och industrihistoriska betydelsen hör att Barnängensfabriken som under glansperioden på 1700-talet var Stockholms största arbetsplats och Sveriges största textiltillverkare. Miljön är viktig för förståelsen av äldre tiders patriarkala företagsstruktur med ägarfamiljens påkostade bostad som självklar mittpunkt bland de övriga enkla byggnaderna. Karaktäristiskt för den herrgårdsliknande miljön är att den är tydligt avskild från den omgivande staden i en egen, strikt hållen plan.

Barnängens Gård 2 är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Det tidigare avskilt belägna området kring Nytorget och Hammarby sjö blev ett centrum för textilnärings i den första etappen av Stockholms industrialisering. Redan under 1600-talets senare del etablerades textilindustri i den så kallade Malongen vid Nytorget och vid Färgaregården och Barnängen. De förhållandevis stora skarorna textilarbetare och deras familjer hade särskilt problematiska levnads- och arbetsförhållanden. Flertalet bodde mycket trångt inom fabriksanläggningarnas gränser eller i utkantsbebyggelsen i Vita Bergen.

Parallellt med industrierna fanns i den glest bebyggda trakten stora trädgårdar, däribland Groens Malmgård, som gav Malmgårdsvägen sitt nuvarande namn. Mer stadsmässig, sammanhängande bebyg-

BYGGNADEN BESTÅR AV TVÅ TYDLIGT URSKILJBARA HUSKROPPAR. DESS NORRA GAVEL HAR ETT KARAKTERISTISKT GAVELKRÖN OCH VERANDA. FOTO: J. MALMBERG

gelse uppfördes under 1700-talet vid Nytorget och längs Malmgårdsvägen som ledde till Vintertullen vid Hammarby sjö och till vintervägen över isen mot Värmdö.

Idag utgörs området av en unik sammansättning av låga trä- och stenhusområden från 1700- talet och 1800-talets första hälft, grönskade gårdsmiljöer i sluttningen mot Vitabergsparken och bostadshus från senare delen av 1900-talet. Områdets långa bebyggelsehistoria har inneburit att dess omgivning gått från lantlig utkant via industri och hamn till moderna bostadsområden.

Kvartersnamnet Barnängen förekommer tidigast i några gårdshandlingar vid mitten av 1600-talet och har sitt ursprung i 1500-talet, då området kom att införlivas med Danviks hospital, som avsåg att anlägga ett barnhospital vid Hammarby sjö. Vid sekelskiftet 1600 förekommer namnet "Barnestuguängen" vilket sedan övergick till "Barnängen". 1674 förekommer namnet på en av stadsingejören Johan Holm upprättad karta över tomterna intill, med uppgiften om en gård på Barnängen. Först 1691 planlades Barn-

ängsområdet efter symmetriskt rutnätsmönster. På stadsplanen anges för en tomt som motsvarar läget för aktuell fastighet; "H. Commissionären Jacob Gavelius intagit och stängt".

HISTORIK

Fastighetshistorik

Gavelius etablerade textilindustri

Jacob Gavelius var klädesimportör för armen med manufakturprivilegier. År 1691 fick han tillstånd att etablera en textilindustri för kläde, ett kraftigt tyg av fin ull, på Barnängen. Samma år lät han uppföra byggnader, det första var ett timmerhus där fabriken första väveri inrättades. Alla hus uppfördes i trä men kom att ersättas av stenhus under 1700-talet. Gavelius levererade så väl det kraftiga ulltyget som uppsydda kläder till armén. Dessutom räckte produktionen även till viss civil efterfrågan. Efter Gavelius död 1698 övertogs rörelsen av den blivande svärsonen Hans Ekman. Verksamheten gick bra till en början men dess efterfrågan minskade allt eftersom och låg nere i början av 1700-talet.

I TRAPPHUSET FINNS ÄLDRE KALKSTENSGOLV, RÄCKE AV GJUTJÄRN SAMT Fyllningsdörr och Järndörr. FOTO: J. MALMBERG

Vid en inventering 1724, i samband med att Riddarhuset gick in som delägare, beskrivs området med den tidigare nämnda väveribyggnaden, en ”lust- och blomsterträdgård” med åttkantigt, murat lusthus i mitten, stall, färgeri- och bostadshus. Här stod även en portvakts- och trädgårdsmästarebostad samt ytterligare ett antal mindre byggnader för såväl industriverksamhet som för driften av gården med djurhållning och viss odling.

Bröderna Apiaries framgångsrika ylleväveri

År 1762 sålde Riddarhuset Barnängen till bröderna Eric Salander och Hans Reinhold Apiarie som lät utvidga såväl markegendomen som bebyggelsen. Bland annat uppförde de huvudbyggnaden 1767–1769 som markerade inledningen till en omdaning av fastigheten under de nästföljande decennierna till en modern, herrgårdsliknande miljö. Barnängens ylleväveri var det största i Stockholm under större delen av 1700-talet och var vid 1760-talet Stockholms största arbetsgivare med 725 arbetare.

Ägare och verksamheter på 1800-talet

Fastigheten såldes 1804 till fabrikören och stadsmajoren Johan Peter Gladberg men dess verksamhet minskade i omfång. Trots investeringar och nya ägare var den utan framgång. År 1829 såldes verksamheten till ett bolag som skulle inrätta en skola för ”uppföstran av gossar” efter den Hillska metoden. Den så kallade Hillska skolan lät bygga om husen efter verksamhetens behov, men på grund av ekonomiska problem lades den ned 1846.

Två år senare köptes fastigheten av Aftonbladets grundare, Lars Johan Hierta, som återupptog industriverksamheten genom sidentillverkning. Hierta importerade maskiner och redskap för en modern industritillverkning. Han bodde i huvudbyggnaden tillsammans med sin familj och hade ett rikt umgängesliv. Verksamheten var dock inte lönsam och såldes succesivt av innan den 1867 lades ned helt.

Stockholms Bomullspinneri- och Väveri AB

Under 1870-talet köpte Stockholms Bomullspinneri-

TRAPPHUSET I DEN LÄGRE SÖDRA BYGGNADSKROPPEN
INREDDDES UNDER 1990-TALET. FOTO: J. MALMBERG

och Väveri AB fastigheten i etapper. I samband med detta styckades den upp till tre och satte igång en bygnadsverksamhet genom tillskott av nya fabrikslokaler. Initialt gick verksamheten bra men mot 1900-talets mitt behövde man rationalisera och koncentrera verksamheten. Redan 1904 hade 2/3 av Barnängsområdet sålts till Stockholms stad som lät planlägga området med rätvinkliga kvarter. 1952 såldes den kvarvarande manufakturtomten. Sedan 2001 ägs Barnängens gård 2 och 3 av Stadsholmen och sedan 2002 äger de även Barnängens gård 1.

Byggnadshistorik

Barnängens yllemanufakturts färgeri

Den aktuella byggnaden, den så kallade östra flygeln, uppfördes som färgeri omkring 1755–1757 i en våning och ersatte det äldre färgeriet. Ritningen

är undertecknad manufakturens föreståndare Erik Salander. Enligt en brandförsäkring 1757 var färgeriet utrustat med ugnar, kar, kopparkittlar och pannor och placerat i byggnadens södra del. Dess norra del inrymde tyghuset med fyra rum som alla hade eldstad eller ugn. Byggnadens exteriör hade lisener som markerade skiljemurarna mellan de olika funktionerna. Taket var tegeltäckt och fasaderna sannolikt putsade. Färgeriets port var något större med pardörr och omfattning med överljusfönster och slutsten.

Ombyggnad

Det ursprungliga färgeriets volym har både på- och tillbyggt mot söder. Äldre bilder visar att det bestod av tre byggnadskroppar i olika nivåer.

År 1817 hade den ursprungliga färgeribygnaden inretts med kalkstenstrappor och en bagarstuga. Den

INTERIÖR FRÅN DEN SÖDRA BYGGNADSKROPPEN MED ÄLDRE BJÄLKAR. I ÖVRIGT ÄR INREDNINGEN FRÅN 1990-TALET. FOTO: J. MALMBERG

andra våningen innehöll fyra rum och kök, troligtvis av högreståndskaraktär med kakelugnar och pardörrar. När Hillska skolan övertog fastigheten innehöll huset lärarbostad, musiksalar och gymnastiksal i dess södra, lägre del.

Vid övertagandet av Stockholms bomullsspinneri- och väveri AB byggdes husets karaktäristiska nordgavel och den norra delen inreddes till arbetarbostäder. De södra delarna innehöll omkring sekelskiftet 1900 en ättikfabrik och därefter Sofia snickeri. Husets nuvarande karaktär med två byggnadskroppar skapades under 1990-talet då en tillbyggnad mot väster revs. Idag innehåller byggnaden endast bostäder.

Upprustning och renovering

Vid mitten av 1990-talet genomfördes en stor ombyggnad som främst berörde den södra byggnadskroppen. Den äldre tillbyggnaden mot väster revs och den kvarstående byggnaden inreddes till dess nuvarande karaktär med trapphus och planlösning. Den norra huskroppen moderniserades med kök och wc/dusch i samråd med Stadsmuseet och äldre snickerier bevarades.

BYGGNADSBESKRIVNING

Den östra flygeln består av en tvåvåningsbyggnad som i norr står på berg i dagen. Mot väster avgränsas fastigheten av huvudbyggnadens parkstaket och mot öster av ett rödmålat plank.

Exteriör

Byggnaden består av två huskroppar i två nivåer, den lägre södra delen är en före detta verkstadsdel. De står på en putsad sockel och fasaderna är slätputsade i en gul kulör med en putsad profilerad takfot. Sadeltaken är täckta med plåt. På den norra gaveln finns en glasveranda i trä med plåttak och pardörr. Gaveln markeras av ett kantigt krön.

Fönstren utformade med mitt- och tvärpost som avdelar till fyra utåtgående bågar samt innanfönster. I den lägre placerade byggnadskroppen mot söder finns även kvadratiska fönster med mittpost och spröjsade bågar samt takkupor. Entrédörrarna är placerade på den västra fasaden och är inåtgående gröna glasade pardörrar med ovanljusfönster. Till entréerna i den högre huskroppen går en uppbyggd stenramp med räcke av smidesjärn.

Interiör

Den högre, norra delen vittnar om bostadsförhållanden omkring sekelskiftet 1900 med några mindre lägenheter samt en större med entré och veranda på gaveln. Här bevarar trapphusen äldre kalkstengolv och trappor samt handledare och räcke av gjutjärn. Till lägenheterna finns enkeldörrar med fyra fyllningar och samtida profilerade foder och till vinden finns bevarade järndörrar. I lägenheterna finns äldre fyllningsdörrar med foder samt kakelugnar från sekelskiftet 1900. Där lägenhetsammanslagningar gjort i sen tid är det möjligt att avläsa tidigare planlösningar.

Den lägre byggnadskroppen präglas helt av 1990-talets ombyggnad. I trapphuset finns sten- och furugolv samt trappa med linoleummatta på planstegen. Väggar och tak är målade och längs golvet finns en enkel sockel. De sentida blå lägenhetsdörrarna har mönster liknande fyllningar.

GLASVERANDA PÅ DEN NORRA FASADEN. FOTO: J. MALMBERG

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktbehandlingsmaterial som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.